

Oponentský posudek diplomové práce

Bc. Lucie Vojtková

Nemoc si nevybírání – Život s „deprezí“

105 stran a přílohy

Vedoucí práce: PhDr. Olga Šmídová, Ph.D.

Posuzovatel: prof. MUDr. Ján Praško, CSc.

Diplomová práce je předložena jako kvalitativní výzkum individuální zkušenosti se subjektivním prožíváním psychických problémů, pokusů o jejich léčby a prohlubování vlastního porozumění klientkou. V teoretické části se autorka zabývá problematikou sociální konstrukce psychické poruchy, ve vlastním kvalitativním výzkumu narativním zpracováním tří rozhovorů a jejich interpretací. Cílem bylo vytvořit „zprávu o subjektivním prožívání života člověka s duševním onemocněním“. Předložená práce má 4 logické části a 2 přílohy.

Autorka zpracovává významné téma „deprese“ a to metodou, která je v naší psychiatrii, sociologii a psychologii využívána zcela výjimečně při aplikaci na psychické problémy. Velmi mě potěšilo jak téma tak způsob jeho uchopení. Jde o oblast, kde celosvětově dominuje kvantitativní výzkum a všeobecně se má za to, že fenomenologický přístup patří zde spíše minulosti. Je však nutné si uvědomit, že celá diagnostika psychických poruch původně vyrůstala ze subjektivních popisů prožívání pacienty (např. Jaspers), pro hledání účinných přístupů v léčbě však bylo potřebné také dané fenomény třídit a klasifikovat (Bleuler, ale i Freud a další). Kvantitativní metody v diagnostice a léčbě však začaly být používány teprve po druhé světové válce. Kvantitativní výzkum a vytvoření operacionálních diagnostických kritérií pak přinesl v posledních 50. letech tak nevídaný pokrok ve výzkumu psychických poruch a v jejich léčbě, že se poněkud začalo zapomínat na jedinečnost prožívání pacienta a jeho individuální cestu životem. To zpětně ovlivnilo pohledy většiny odborníků, kteří pak mohou diagnostikovat a léčit nikoliv konkrétního člověka s jeho příběhem, ale diagnostickou jednotku. Tyto generalizující trendy, které splynuly s všeobecnou tendencí laické populace lidi trpící psychickými problémy značkovat, vedly k odbornému značkování a tak často k míjení léčeného člověka. Proti tomuto trendu se postavilo antipsychiatrické hnutí již v 60. letech minulého století (např. Laing) a řada psychoterapeutických směrů (směry humanistické psychoterapie, narativní přístupy v psychoterapii a další). Tato diskuze trvá dosud, byť je ve světě méně vyhrocená a řada autorů je schopna se dívat na psychické problémy jak z fenomenologického, narativního či sociologického úhlu pohledu, tak z pohledu, který přinesl kvantitativní výzkum (např. z psychodynamických pohledů významné osobnosti jako je Gabbard či Tasman, v kognitivně behaviorální terapii pak Young či Hayes). Nutno říci, že v česky psané literatuře nejsou tyto trendy reflektovány, protože ani na západ od nás nepatří do hlavního proudu.

Ve velmi čtivé teoretické části své diplomové práce se autorka zabývá zejména sociálně psychologickým pohledem na psychické poruchy, jejich stigmatizaci (zajímavé je, že ačkoliv autorka poukazuje na stigmatizaci jako na problém, sama používá pojem „duševní choroba“, nikoliv méně stigmatizující „psychická porucha“),

strategiemi zvládnání nemoci, narativním přístupem, příručkovým obrazem deprese a diagnostikování. Zpracování literatury, kterou měla dostupnou je dobré, je schopna vybrat podstatné věci a logicky je utřídit. Teoretická část je velmi svěže psaná, autorka logicky argumentuje, vybírá relevantní (byť poněkud starší) citace, inteligentně formuluje, je nadšená až zapálená pro narativní přístup; na druhé straně poněkud s despektem interpretuje pohled odborníků, příruček a diagnostiky samotné. Chybí jí moderní narativní pohledy z posledních 10 let (které bohužel v české literatuře dostupné nejsou), zamyšlení nad omezeními narativního a fenomenologického přístupu, komplexnější pohled na psychické a sociální fenomény. Na druhé straně v naší literatuře pro to nemá moc opory, musela by studovat zahraniční materiály. Řada argumentů, které používá, je přesvědčivých, nicméně určitá jednostrannost pohledu a něco, co by se dalo popsat jako „pohled shora“, někdy až odsouzení toho, co přineslo v posledním půlstoletí jednoznačně pokrok, svědčí přece jen o nedostatečné informovanosti na poli, ve kterém se pohybuje (doporučuji trochu pokory před mnohovrstevnatou realitou). Autorka občas kritizuje i věci, o kterých nemá moc informací a se kterými nemá, jak z obsahu práce vyplývá, dost zkušeností a na podporu svého pohledu cituje obecná tvrzení jiných autorů. Obzvlášť je to poznat při zabývání se psychopatií a diagnostikou, kdy je zjevné, že je v dané oblasti laikem. Když sama říká, že „subjektivní prožívání nemoci a život s ní nemusí nutně korespondovat s učebnicovou charakteristikou konkrétní diagnózy stanovené lékařem“ tak je to úsměvné, protože jako učebnici uvádí naše skripta pro zdravotní školy (Navíc v žádné učebnici, ani v odbornějších textech, nemůže být pochopitelně zachycen každý individuální fenomén prožívání klienta). Je to trochu škoda, protože i když úvahy autorky jsou působivé, jednostrannost pohledu ubírá argumentaci na přesvědčivosti; schází informace a vlastní zkušenosti, které by pomohly se podívat také z druhé strany. Nadměrný důraz na to, jak je realita duševní nemoci „konstruována“ všemi přítomnými (což je jistě z části pravda) opomíjí fakt, že projevy samotné psychické poruchy per se mají významný vliv na to, jak ostatní lidé reagují na člověka, který ji trpí (proto řada psychických poruch i reakci okolí na ně vypadá v mnoha ohledech velmi podobně v různých kulturách včetně primitivních kmenů, byť se zde objevuje také řada velmi kulturně specifických reakcí). Na „subjektivitu nemocných“ prostě kromě pohledu odborníků a odborných „diskurzů“ má vliv i samotná psychická porucha – subjektivní prožívání není jen výsledkem konceptualizace odborníky a reakce klienta na ni.

Samotný výzkumný projekt je popsán logicky, vystavěn je velmi důkladně a pečlivě. Je zde popsána nedokonalost a povrchnost psychiatrické diagnostiky a následné péče, která odpovídá současné časté realitě v našich končinách. Klientka byla velmi pravděpodobně nedostatečně diagnostikována a zároveň většinou i povrchně léčena. Je to smutné, nicméně nikoliv ojedinělé. Stav péče o psychicky nemocné trpí nedostatkem času a prostředků, což souvisí se stavem celého zdravotnictví a sociální péče. Zachycena výpověď klientky silně emočně působí a většina autorčinných reflexí je příhodných, byť stále dominuje určitá předpojatost a s tím spojené interpretace. Autorka tak potvrzuje konstrukt, který v teoretické části vystavěla. Kontext je však z mého hlediska širší. Autorka bohužel většinou neuvádí první otázky, kterými rozhovory uváděla, nicméně určitá tendenčnost je patrná i v reakcích na to, co klientka sdělila. Navíc 3 rozhovory s klientkou, která se trápí léta, nemusí být dost na to, abychom mohli obsáhleji mluvit o životním příběhu, a říci, že to, co ji pomohlo více rozumět, byla jen její vlastní cesta a osobnostní výbava (byť se na tom významně podílejí), a nikoliv souhrn celé řady okolností (i vlastního hledání), včetně více či méně úspěšných zásahů různých terapeutů, je tendenční interpretace. Přestože

psychoterapii dělám už 30 let a doprovázel jsem stovky klientů, po 3 delších rozhovorech bych si netroufl vytvořit větší závěry; většinou k slušenému pochopení subjektivního pohledu klienta potřebují mnohonásobně více. Myslím si, že řada postojů, které klientka sděluje, jsou náhledy vypracované v psychoterapii, byť si klientka myslí, že jí to moc nepomáhalo. Koluze ve vztahu s klientkou, malý počet šetření a vlastní hypotézy vytvořené z literatury pak poněkud omezují výtěžnost kvalitativního výzkumu. Rovněž představa autorky, že v klientčině případě jde zároveň o „odborníka“, je tak trochu nadnesená – člověk, který absolvuje studium psychologie má k profesionalitě ještě velmi dlouhou cestu, nejen, že se musí dále vzdělávat, ale potřebuje projít sebezkušeností a mít poměrně dost praxe s druhými, než se stane „klinickým psychologem“. Proto je logické, že klientka své profesionální postoje nemůže pro pochopení vlastního prožívání a chování moc použít.

Přes výše uvedená omezení, která nelze autorce úplně zazlívat, protože nemá v dané oblasti dost zkušenosti, je práce svým způsobem velmi pěkná, odvážná a živá. Musím říci, že její práci jsem četl s velkým zájmem, chvílemi jsem byl kritický, pak byly pasáže, které mě potěšily. Určitě mně její práce nenechala chladným. Je čtivá, tvořivá, s řadou nápadů a originálních postřehů. Je napsaná poutavě a je cítit i nesporný literární talent. Bohatý jazyk se pojí s logickými vývody a schopnosti dedukce a reflexe. Autorka přesvědčivě dokumentuje svoji schopnost porozumět problému, uspořádat literaturu k danému tématu, vytvořit vlastní pohled a systematicky pracovat. Práce je silná také přímočarým a jednoduchým přístupem k výzkumu.

Vlastní práce autorky svědčí o vytrvalosti a pílí, kvalitní schopnosti navazovat důvěryhodný vztah, naslouchat, doprovázet a dobré schopnosti vyjádřit své názory. Nedostatky, které jsou zejména v určitém zúženém pohledu na problematiku, svědčí spíše o malé zkušenosti s výzkumem v minulosti. Není pochybnosti o tom, že autorka je nadaná, schopna teoreticky přemýšlet a prakticky bádát.

Po přečtení práce bych rád Bc. Lucii Vojtkové položil několik **otázek**:

1. Co si autorka myslí o nenaplněných potřebách svojí klientky? Jakou souvislost měly tyto nenaplněné potřeby s problémy ve spolupráci s odborníky?
2. Co si autorka myslí o vlastních postojích, které mohly modifikovat její pohledy na výpověď klientky?

Závěr

Práci hodnotím jako **velmi dobrou**. Posuzovaná diplomová práce představuje výsledky poctivé snahy autorky porozumět příběhu klientky trpící psychickou poruchou a poukázat na to, které sociální a psychologické faktory mohly hrát roli v tom, jak klientka rozumí sama sobě. Práce je zpracována důkladně, systematicky a srozumitelně. Zároveň je dílo vzorně zpracováno i z hlediska didaktického s přehledným členěním, srozumitelným výkladem s jasnými formulacemi. Doporučuji diplomovou práci k přijetí. Předložená práce je svědectvím o tom, že autorka je díky šíři svého rozhledu, soustavnosti zájmu, cílevědomosti v přístupu k bádání kvalifikována k získání titulu Mgr.

prof. MUDr. Ján Praško, CSc.

Klinika psychiatrie Fakultní nemocnice Olomouc

Univerzita Palackého v Olomouci